

TEKİRDAĞ'DA SON OSMANLI MECLİS-İ MEBUSAN SEÇİMLERİ VE TEKİRDAĞ MEBUSLARININ MECLİS-İ MEBUSAN'DAKİ FAALİYETLERİ

Semih ÇINAR*

Öz

Birinci Dünya Savaşı'nın kaybeden bloğunda yer alan Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918 tarihinde imzaladığı Mondros Mütarekesi ile savaştan çekilmiştir. Barış görüşmelerinin sadece kendi kontrolü altında yürütülmesini isteyen Sultan Vahdettin, Kanun-i Esasi'nin kendisine tanıdığı yetkiyi kullanarak 21 Aralık 1918 tarihinde Meclis-i Mebusan'ı feshetmiştir. Kanun-i Esasi'nin yedinci maddesine göre feshedilen meclisin dört ay içinde tekrar toplanması gerekmektedir. Ancak hükümet, Osmanlı topraklarının işgal altında bulunması ve seferberlik halinin devam etmesi sebebiyle seçimlerin ancak barış antlaşması imzalandıktan sonra yapılabileceği kararını almış, bu durum meclis yanlıları ile saray ve hükümet arasında bir mücadeleye neden olmuştur. Anadolu'nun çeşitli yerlerindeki işgaller sonrasında başlayan Anadolu hareketinin siyasi anlamdaki ilk hedefi meclisin tekrar toplanmasını sağlamak olmuştur. Mustafa Kemal Paşa önderliğinde yürütülen bu hareket sonucunda Damat Ferit Paşa hükümeti iktidardan düşmüş yerine gelen Ali Rıza Paşa hükümeti 7 Ekim 1919 tarihinde seçim kararı almıştır. Seçimlerin yapıldığı yerlerden biri de Edirne vilayetinin bir sancığı konumunda bulunan Tekirdağ olmuştur. 1919 yılı Ekim ve Kasım aylarında gerçekleşen seçimler sonucunda Süleyman Faik (Özkan) Bey ve Hüseyin Rahmi (Ertin) Bey Tekirdağ mebusu seçilerek Meclis-i Mebusan'a katılmışlardır. Bu çalışmada Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi evrakı, Devlet Arşivleri Başkanlığı Millî Savunma Bakanlığı Askeri Tarih Arşivi evrakı, dönemin süreli yayınları ve mevcut literatür üzerinden Tekirdağ'da gerçekleşen Meclis-i Mebusan seçimleri ve seçilen mebusların Meclis-i Mebusan'daki faaliyetleri irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: *Meclis-i Mebusan, 1919 Seçimleri, Tekirdağ.*

Abstract

The Last Ottoman Parliamentary Elections in Tekirdag and the Activities of Tekirdag Deputies in the Assembly

The Ottoman Empire, which was in the losing bloc of the First World War, withdrew from the war with the Armistice of Mudros signed on 30 October 1918. Sultan Vahdettin, who wanted the peace

* Araş. Gör. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İzmir.

E-posta: semih.cinar@ege.edu.tr ORCID: 0000-0002-0127-2599

(Makale Gönderim Tarihi: 04.09.2023 - Makale Kabul Tarihi: 29.09.2023)

negotiations to be carried out only under his own control, dissolved the Assembly on 21 December 1918, using the authority granted to him by the Constitution. According to the seventh article of the Constitution, the dissolved parliament had to convene again within four months. However, the government decided that the elections could only be held after the signing of the peace treaty, as the Ottoman lands were under occupation and the state of mobilization continued, and this caused a struggle between the supporters of the parliament and the Sultan and the government. The first political goal of the Anatolian movement, which started after the occupations in various parts of Anatolia, was to reconvene the assembly. As a result of this movement carried out under the leadership of Mustafa Kemal Pasha, the government of Damat Ferit Pasha fell from power and the government of Ali Rıza Pasha, which was established in its place, made an election decision on October 7, 1919. One of the places where the elections were held was Tekirdag, which is a sanjak of the Edirne province. As a result of the elections held in October and November 1919, Süleyman Faik (Özkan) Bey and Hüseyin Rahmi (Ertin) Bey were elected as Tekirdag deputies and joined the Parliament. In this study, the 1919 elections in Tekirdag and the activities of the elected deputies in the Parliament will be examined through the Directorate of State Archives Ottoman Archives, Ministry of National Defence Military History Archive, the periodicals of the period and the existing literature.

Keywords: *Ottoman Assembly, 1919 Elections, Tekirdag.*

Giriş

Sultan II. Abdülhamit'in 23 Aralık 1876 tarihinde Kanun-i Esasi'yi (Anayasa'yı) ilan ederek meşrutî (parlamentar monarşi) yönetim sistemine geçmesi Türk parlamento tarihinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Kanun-i Esasi'nin kabulünden sonra yapılan seçimlerin ardından toplanan Meclis-i Mebusan, 20 Mart 1877 tarihinde ilk toplantısını yapmıştır. Meclis-i Mebusan'a seçilen mebusların Meclis'in gündemine gelen en ufak ülke meselelerini dahi ciddiyetle ele almaları, Sultan II. Abdülhamit'i ve birçok devlet adamını kaygılandırmış ve meşrutiyet karşıtı bir tavır takınmaya sevk etmiştir. Meclis'in açılmasından kısa bir süre sonra başlayan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda (93 Harbi) uğranılan ağır yenilginin de etkisiyle Osmanlı tarihindeki bu ilk meşrutî yönetim uygulamasından kısa sürede vazgeçilmiştir. 93 Harbi'nde alınan ağır yenilgiden sorumlu tutulmak istemeyen dönemin padişahı II. Abdülhamit, barış görüşmelerini gerekçe göstererek 13 Şubat 1878 tarihinde Meclis-i Mebusan'ı süresiz olarak tatil etmiştir¹.

Meclis-i Mebusan'ın tatil edilmesinden sonraki otuz yıl, Sultan II. Abdülhamit'in hiçbir muhalif eyleme izin vermediği yıllar olmuştur. Bu durum Abdülhamit'e muhalif yeni bir kuşak yetiştirmiş ve İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC) çatısı altında birleşen bu muhalifler, meşrutî idareyi tekrar tesis ettirmek için çalışmalar yürütmüşlerdir. 1908 yazında Selanik ve Manastır gibi Makedonya şehirlerinde Abdülhamit'e karşı isyana kalkışan İttihatçılar, 23 Temmuz 1908 tarihinde meşrutî yönetime geçildiğini ilan etmişlerdir. Makedonya'nın kontrolünü kaybettiğini anlayan II. Abdülhamit, İttihatçıların taleplerine uyarak 24 Temmuz 1908'de meşrutî idarenin tekrar tesis edileceğini duyurmuştur. 2 Ağustos 1908 tarihli "*İntihab-ı Mebusan Kanun-u Muvakkati*" ve yine aynı tarihli "*İntihab-ı Mebusan Kanunnamesi'nin Suver-i İcraiesine Dair Talimat*" ile

¹ Karal 2007, s. 232-240; Akyıldız 2003, s. 245-246; Tanör 1996, s. 116-122.

Tekirdağ'da Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri ve Tekirdağ Mebuslarının Meclis-i Mebusan'daki Faaliyetleri

hem kamuoyu hem de yetkili makamlar seçimlerin nasıl yapılacağı konusunda bilgilendirilmiş ve böylece seçim sürecine girilmiştir. İTC'nin gözetimi altında yapılan seçimlerin neticelenmesiyle otuz yıl aranın ardından -17 Aralık 1908 tarihinde- Meclis-i Mebusan tekrar toplanmıştır².

Meclis-i Mebusan'ın çalışmalarına başlamasından sonra bazı mebuslar İTC'den ayrılarak yeni siyasi yapılanmalar içinde yer almaya başlamışlardır. Yeni kurulan partilerden biri olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası, İTC'nin karşısındaki en büyük siyasi rakip olarak belirmiştir. 1911 yılında yapılan İstanbul ara seçimlerini bir oy farkla da olsa Hürriyet ve İtilaf Fırkası adayının kazanması, İTC'yi kendisine karşı oluşan muhalefete karşı harekete geçirmiştir. Muhalefetin daha fazla güçlenmesine fırsat vermek istemeyen İttihatçılar, henüz süresi bitmemiş olan Meclis-i Mebusan'ı tekrar seçime götürme kararı almışlardır. 18 Ocak 1912'de yayımlanan bir irade-i seniyye ile Meclis-i Mebusan feshedilmiş ve üç ay içinde tekrar seçim yapılmasına karar verilmiştir. Bu karar üzerine yapılan 1912 seçimleri, Türk tarihinin ilk erken genel seçimleri olarak tarihe geçmiştir. İTC'nin iktidar olmanın tüm olanaklarından faydalandığı bu seçimler, Türk tarih literatüründe "*sopalı seçimler*" olarak da anılmaktadır³. İTC, 1912 seçimlerinden ezici bir çoğunluk elde ederek çıksa da 21 Temmuz 1912 tarihinde Ahmet Muhtar Paşa'nın sadareti devralmasıyla hükümetteki gücünü kaybetmiştir. Kâmil Paşa ve Nazım Paşa gibi İTC karşıtlarının yer aldığı yeni kabinenin ilk işlerinden biri İttihatçıların çoğunlukta olduğu Meclis-i Mebusan'ı feshetmek olmuştur. 4 Ağustos 1912 tarihinde Meclis-i Mebusan dağıtılarak yeni toplanacak Meclis için seçim kararı alınmıştır. Ancak bu karardan birkaç ay sonra Balkan Savaşı başladığından henüz tamamlanamayan seçimler ileri bir tarihe ertelenmiştir⁴.

1912 yazında iktidardan muhalefete düşen İTC, Balkan Savaşı'ndaki kötü gidişat üzerine 1913 yılı başlarında harekete geçmiştir. 23 Ocak 1913 tarihinde gerçekleşen Bab-ı Ali Baskını ile İTC iktidarı tekrar ele almıştır. Bab-ı Ali Baskını sonrası Sadrazam olan Mahmut Şevket Paşa'nın 11 Haziran 1913 tarihinde düzenlenen bir suikast sonrası hayatını kaybetmesi, İTC'nin otoriterliğini arttırmasına ve muhaliflerini sindirmesine neden olmuştur. Muhalefetin sindirilmesinden sonra Meclis'in tekrar toplanmasının önünde herhangi bir siyasi engel görmeyen İTC, 1914 yılı Mayıs ayında seçime gitme ve Meclis-i Mebusan'ı tekrar açma kararı almıştır. Tarık Zafer Tunaya, İTC'nin tek parti olarak girdiği 1914 seçimlerini, "*güdümlü ve dikkati çeken bir özelliği olmayan*" seçimler olarak tanımlamaktadır⁵. 1914 yılında tekrar toplanan Meclis-i Mebusan, Sultan Vahdettin'in 21 Aralık 1918 tarihli fesih kararına kadar görev yapmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik olarak ayrılan Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasındaki barış görüşmelerini kendi kontrolü altındaki hükümetlerle yürütmek isteyen Sultan Vahdettin, kendisine muhalif olarak gördüğü ve İttihatçıların çoğunlukta olduğu Meclis-i Mebusanı 21 Aralık 1918 tarihinde feshetmiştir. Bu fesih kararındaki olağandışı durum, yeni toplanacak Meclis için seçim kararı alınmamış olmasıdır. İtilaf Devletleri'nin

² Olgun 2008, s. 57, 85; Kansu 2002, s. 273-274; Karal 1999, s. 62-64.

³ Güneş 1997, s. 258.

⁴ Akşin 1998, s. 304; Demir 2007, s. 294-298.

⁵ Tunaya 1988a, s. 6.

Anadolu'nun çeşitli yerlerindeki işgallerine tepki olarak ortaya çıkan ve Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa önderliğinde birleşen Anadolu hareketinin siyasi anlamdaki ilk hedefi Meclis-i Mebusan'ın tekrar toplanmasını sağlamak olmuştur. En nihayetinde Mustafa Kemal Paşa önderliğinde yürütülen bu hareket sonucunda Damat Ferit Paşa hükûmetten düşmüş ve yerine kurulan Ali Rıza Paşa hükûmeti, 7 Ekim 1919 tarihinde seçim kararı almıştır. Bu çalışmada, Millî Mücadele'nin örgütlenme sürecinde gerçekleşen 1919 Meclis-i Mebusan seçimlerinin Tekirdağ'daki işleyişi ve seçilen mebusların Meclis-i Mebusan'daki faaliyetleri incelenecektir.

A- 1919 Meclis-i Mebusan Seçimlerine Giden Süreç

1919 Meclis-i Mebusan seçimlerine giden süreç, Sultan Vahdettin'in 21 Aralık 1918 tarihinde yayımladığı bir irade ile İttihatçıların çoğunlukta olduğu Meclis-i Mebusan-ı feshetmesiyle başladı⁶. Yürürlükte olan Kanun-i Esasi'nin yedinci maddesine göre Meclis'in dağılmasından sonraki dört ay içinde seçimlerin yapılması ve Meclis'in tekrar açılması gerekmekteydi. Ancak Meclis'i İtilaf Devletleri ile yürütülen barış görüşmelerinin önünde bir engel olarak gören padişah ve hükûmet seçimleri ertelemek taraftarıydılar. Neticede Meclis-i Vükela'nın 2 Ocak 1919 tarihinde aldığı bir kararla seçimleri erteleme yolunu buldu. Meclis-i Vükela'nın bu kararına göre, Osmanlı topraklarının bir kısmı işgal altında bulunduğu ve seferberlik hâli devam ettiği için seçimlerin kanun dairesinde yapılması imkânı bulunmamaktaydı. Bu yüzden seçimlerin barış anlaşması imzalandıktan sonra şartların uygun olduğu bir zamanda yapılmasına karar verildi. Aynı gün saraya iletilen bu karar, Sultan Vahdettin'in de uygun bulmasından sonra 4 Ocak 1919 tarihinde dönemin resmî gazetesi olan Takvim-i Vekayi'de yayımlandı⁷.

İtilaf Devletleri'nin Birinci Dünya Savaşı nedeniyle Osmanlı Devleti'ne keseceği cezaya razı gelen Sultan Vahdettin ve göreve getirdiği hükûmetler, İtilaf Devletleri ile uyum içinde çalışan bir yönetim profili çizerek imzalanacak olan barış antlaşmasının şartlarını hafifletmeyi planlamaktaydılar⁸. Muhalif mebusların yer aldığı Meclis-i Mebusan'ın feshi ve yeniden toplanması için seçim çağrısı yapılmaması da bu planın bir parçasıydı. Padişahın ve hükûmetin Meclis-i Mebusan konusundaki bu tutumu, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra İtilaf Devletleri'ne karşı takınılan teslimiyetçi politikadan rahatsız olan birçok vatanseveri kaygılandırmıştı. Barış görüşmelerinin yürütüldüğü bu dönemde kurulan hükûmetleri barış görüşmeleri gibi devletin ve milletin geleceğini tayin edecek son derece önemli bir görevi üstlenecek kabiliyette bulmayan çevreler, vatansever mebuslardan oluşacak bir meclisi bir denge unsuru olarak görüyorlar ve Meclis-i Mebusan sayesinde yetersiz gördükleri bu hükûmetleri kontrol altında tutmayı planlıyorlardı. Zaten saltanat ve hükûmetin teslimiyetçi politikasından bir fayda sağlanamayacağını anlayan direniş yanlısı birçok vatansever çoktan harekete geçmişti. Mustafa Kemal Paşa, Kazım Karabekir Paşa ve Ali Fuat (Cebesoy) Paşa gibi yüksek rütbeli komutanların İstanbul'da yapılabilecek bir şey kalmadığını anlayarak resmi birer

⁶ Güneş 2017, s.3.

⁷ *Takvim-i Vekayi*, 4 Kânûn-ı sâni [Ocak] 1335 [1919]; Türkgeldi 1949, s.186; Karaca 2004, s.22-23.

⁸ Tunaya 1988b, s.26-28.

Tekirdağ'da Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri ve Tekirdağ Mebuslarının Meclis-i Mebusan'daki Faaliyetleri

görevle Anadolu'ya geçmeleri bu durumun en bariz örnekleriydi. Esasında Anadolu'daki direniş, direnişin örgütleyicisi olacak olan bu isimlerin Anadolu'ya geçmelerinden çok daha önce başlamıştı. 5 Kasım 1918 tarihinde toplanan Kars İslam Şurası ile işgaller karşısındaki hukuki direnişe, 19 Aralık 1918 tarihinde Hatay Dörtyol'da Fransız işgal güçlerine karşı atılan ilk kurşun ile ise silahlı direnişe geçilmişti⁹.

Millî Mücadele'yi örgütleyerek tek elden yürütülen bir direniş haline getirmeye çalışan Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'ya geçer geçmez bu amacı gerçekleştirmeye yönelik faaliyetlere başladı. 22 Haziran 1919 tarihinde askeri ve mülki amirlere gönderilen Amasya Tamimi bu yönde atılmış ilk önemli adımdı. Amasya Tamimi'nde Sivas'ta ulusal çaplı bir kongre toplama kararı alındığı duyurulmuştu. Her sancağın seçeceği milletin güvenini kazanmış üç kişi kongreye davet edilmiş, seçilenlerin en çabuk yoldan ve gizlilik içinde hareket etmeleri istenmişti. Mustafa Kemal Paşa, Kazım Karabekir Paşa, Ali Fuat Paşa ve Rauf Bey gibi isimlerin imzalarının bulunduğu Amasya Tamimi'nin asıl önemli yönü ise İstanbul hükûmetinin yetersizliğini dile getirmesi ve bağımsızlığı milletin azim ve kararına bağlanması olmuştu¹⁰. Mustafa Kemal Paşa'nın Amasya Tamimi'ni takip eden günlerde askerlik mesleğinden istifası da Amasya Tamimi sonrasında yaşanan önemli bir gelişmeydi. Amasya Tamimi'nde duyurulduğu üzere 10 Temmuz'da toplanması kararlaştırılan Erzurum Kongresi için Erzurum'a geçen Paşa'nın görev bölgesindeki çalışmaları gerek hükûmet gerekse İtilaf Devletleri nezdinde rahatsızlık yaratmıştı. Birkaç defa İstanbul'a çağırılan ya da Anadolu'nun herhangi bir yerinde bir süreliğine hava değişimine çıkması istenen Paşa bu teklifleri reddederek görevine devam etmişti. 8/9 Temmuz 1919 gecesi telgraf başına çağırılan Paşa'ya askeri görevine son verildiği bildirildi. Mustafa Kemal Paşa ise göreviyle birlikte askerlik mesleğinden de istifa ettiği cevabını verdi. Bu kararını mücadeleye "sine-i millette serbest bir fert¹¹" olarak devam etmek şeklinde tanımlayan Mustafa Kemal Paşa, hazırlıkları yetişmediği için açılışı 10 Temmuz'dan 23 Temmuz'a ertelenen¹² Erzurum Kongresi'ne hiçbir yetkisi olmayan bir sivil olarak katıldı.

23 Temmuz'da toplanan Erzurum Kongresi sonunda kongrede alınan kararları duyuran bir beyanname yayımlandı. Doğu Anadolu'daki Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri bir çatı altında toplandı ve dokuz kişilik bir Heyet-i Temsiliye seçilerek Mustafa Kemal Paşa, Heyet-i Temsiliye başkanlığına getirildi. Kongrenin aldığı önemli kararlardan biri de meclisin tekrar açılması yönündeki çağrıydı. Kararda milletlerin kendi kaderlerini kendilerinin tayin ettiği bu çağda hükûmetin millî iradeye bağlı olmasının zorunluğunun altı çizilerek bir an bile kaybetmeden Millî Meclis'in toplanması gerektiği belirtiliyordu. Ayrıca hükûmetin ulusun ve ülkenin kaderi için alacağı kararları Millî Meclis'in

⁹ Tanör 1992, s.22; Selvi 2011, s.57-58.

¹⁰ *Millî Egemenlik Belgeleri*, TBMM Basımevi, Ankara, 2015, s.9.

¹¹ Atatürk 1997, s.441.

¹² Kongre'nin toplanması için belirlenen tarihler, direnişi örgütleyenlerin meşrutiyete referans vermeye devam ettiklerini göstermesi bakımından önemlidir. 10 Temmuz, 1908'de ilan edilen meşrutiyetin Rumi takvimdeki yıldönümüdür. Bu tarihin Miladi takvimdeki karşılığı ise 23 Temmuz'dur. Kongrenin toplanması Rumi takvimde meşrutiyetin ilan tarihi olan 10 Temmuz'a yetişmediğinden Miladi takvimdeki yıldönümü olan 23 Temmuz'a ertelenmiştir.

denetimine sunmasının zorunlu olduğu vurgulanıyordu¹³. Damat Ferit Paşa hükümeti, Erzurum Kongresi'nin devam ettiği 27 Temmuz 1919'da seçim kararı aldı ve 30 Temmuz 1919'da bu kararı yazılı hale getirdi. Ancak bu seçim kararı, Damat Ferit Paşa hükümetinin kamuoyuna millî irade doğrultusunda hareket edeceği izlenimini vererek kamuoyunu yatıştırma ve kendisine yönelik olarak ortaya çıkan olumsuz tavrı ortadan kaldırma çabasından başka bir şey değildi. Nitekim seçim kararı alan Damat Ferit Paşa hükümeti, bu kararı aldıktan sonra iki ay daha işbaşında kaldığı hâlde seçim konusunu son derece ağırdan aldı ve seçimlerle ilgili kayda değer bir adım atmadı¹⁴.

Erzurum Kongresi'nde hükümete meclisi açması yönünde yapılan çağrı, 4-11 Eylül 1919 tarihleri arasında toplanan Sivas Kongresi'nin beyannamesinde de tekrarlandı¹⁵. Sivas Kongresi'nin toplandığı günlerde Damat Ferit Paşa hükümetinin geleceğini ve seçimlerin kaderini doğrudan etkileyen önemli bir gelişme yaşandı. Harput Valisi Ali Galip, hükümet tarafından Sivas Kongresi'nin toplanmasına engel olmak ve orada bulunanları tutuklayarak İstanbul'a göndermekle görevlendirilmişti. Damat Ferit Paşa'nın bu teşebbüsü haber alınır alınmaz gerekli tertibat alındı ve teşebbüs boşa çıkarıldı. Bu teşebbüsün Damat Ferit Paşa'nın bir teşebbüsü olduğu ve padişahın durumdan haberdar olmadığı tezini benimseyen Heyet-i Temsiliye, Sivas Kongresi Beyannamesi'nin yayımlandığı 11 Eylül'ü 12 Eylül'e bağlayan gece padişahı durumdan haberdar etmek için İstanbul'a bir telgraf gönderdi. Ancak İstanbul hükümeti telgrafın padişaha ulaşmasına engel oldu. 12 Eylül'de sabaha karşı "Umumi Kongre Heyeti" imzasıyla Damat Ferit Paşa'ya gönderilen bir telgrafta bir saat içinde padişah ile haberleşmeleri sağlanmazsa milletin İstanbul ile olan ilgi ve bağlantısının kesileceği bildirildi. Fakat yine olumlu bir sonuç alınmadı. Bunun üzerine kolordu kumandanlarına gönderilen bir tebligatla Anadolu ile İstanbul arasındaki irtibatın kesilmesi sağlandı¹⁶. Daha sonra İstanbul'daki yabancı devletlerin temsilcilerine durumu anlatan bir muhtıra gönderildi. Muhtıraya "Sekiz ay evvel feshedilmiş olan Meclisi Millîmizin kanunu esasi mucibince nihayet dört ay zarfında içtima lâzım geldiği halde mütarekenin akdindenberi teakub eden hükümetler intihabatını icrasında taallül etmiş ve bu suretle Meclisi Millî içtima edememiştir." cümlesiyle başlanmıştı. Muhtıranın devamında Damat Ferit Paşa hükümetinin millî birliği bozmaya yönelik kötü ve baskıcı politikasından bahsedilerek Damat Ferit Paşa'nın padişah ile millet arasında bir set olduğu ve milletin padişaha sesini duyurmasına engel olduğu belirtildi ve yeni bir hükümet kuruluncaya kadar Damat Ferit Paşa hükümeti ile Anadolu arasındaki haberleşmenin kesildiği bildirildi¹⁷. İstanbul ile Anadolu arasında başlayan bu çatışma Anadolu lehine sonuçlandı ve 30 Eylül 1919'da Damat Ferit Paşa padişaha istifasını sundu. Yeni hükümeti Anadolu'daki direniş için herhangi bir tehlike arz etmeyen Ali Rıza Paşa kurdu¹⁸.

¹³ Erzurum Kongresi İle İlgili Belgeler, 1969, s.23-25; Goloğlu 2008a, s.114.

¹⁴ Demirel 2017, s.14.

¹⁵ Milli Egemenlik Belgeleri, s.26-27.

¹⁶ Atatürk 1997, s.85-87, 92-93; Goloğlu 2008b, s.122-124.

¹⁷ Söylemezoğlu 1953, s.211-212.

¹⁸ Akşin 2004, s.607.

Tekirdağ'da Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri ve Tekirdağ Mebuslarının Meclis-i Mebusan'daki Faaliyetleri

1919 yılı Ekim ayı başlarında kurulan Ali Rıza Paşa hükûmeti, 7 Ekim 1919 tarihinde seçim kararı aldı. Seçim kararı Dahiliye Nazırı tarafından tüm vilayetlere bildirilerek seçim için gerekli hazırlıkların yapılması ve seçimlerin bir an önce neticelendirilmesi istendi¹⁹. Bu arada Ali Rıza Paşa, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile seçim meselelerini görüşmek üzere Bahriye Nazırı Salih Paşa'yı Amasya'ya gönderdi. Amasya'da yapılan bu görüşmelerde seçimlerin milletin özgür iradesini yansıtabilecek güvenli bir ortamda yapılması ve millî iradeyi temsil eden Meclis'in yasama görevini serbestçe yerine getirmesi için Meclis'in yabancı işgali altında bulunan İstanbul'da değil Anadolu'nun güvenli bir yerinde toplanması gibi meseleler üzerinde duruldu. Görüşmeler sonunda hükûmet ile millî teşkilat arasında büyük oranda mutabakata varıldı²⁰. Sıra seçimlerin yapılmasına gelmişti.

B- Tekirdağ'da 1919 Meclis-i Mebusan Seçimleri

Tekirdağ, 1908 yılından itibaren Meclis-i Mebusan'da mebus bulunduran sancaklardan biri olmuştur. 1908 seçimlerinde Mehmet Adil Bey, Agop Babikyan Efendi ve Agop Boyacıyan Efendi Tekirdağ mebusu olarak Meclis-i Mebusan'a katılmışlardır²¹. 1912 seçimlerinde Tekirdağ mebuslarının sayısının üçten ikiye düştüğü gözlemlenmektedir. Bedrettin Bey ve Agop Boyacıyan Efendi 1912 Meclis-i Mebusan'ında Tekirdağ mebusları olarak yer almışlardır²². 1914 seçimleri sonucunda toplanan Meclis-i Mebusan'a da iki Tekirdağ mebusu seçilmiştir. Bu kişiler Harun Hilmi Efendi ve Dimistikli Efkalidis Efendi'dir²³. 1914 yılında toplanan Meclis-i Mebusan Sultan Vahdettin'in 21 Aralık 1918 tarihli fesih kararına kadar çalışmalarını sürdürmüş, 7 Ekim 1919 tarihinde duyurulan seçim kararı ile 1919 seçimleri süreci başlamıştır.

Tekirdağ, 1919 Meclis-i Mebusan seçimlerinin yapıldığı dönemde Edirne vilayetine bağlı bir sancak statüsündeydi. Balkan Savaşlarının ardından düzenlenen yeni idari taksimata göre Çorlu, Malkara ve Hayrabolu kazaları Tekirdağ sancağına bağlı kazalar olarak belirlenmişti. 1918 yılında Gelibolu sancağına bağlı olan Mürefte kazası da Tekirdağ sancağına bağlandı²⁴. Bu son düzenlemeyle birlikte Tekirdağ, merkez kaza ile birlikte toplam beş -Tekirdağ, Malkara, Çorlu, Hayrabolu ve Mürefte- kazası olan bir sancak statüsüne erişti. 1919 yılı Eylül ayında İleri gazetesinde yayımlanan bir haberde yer alan bilgilere göre Tekirdağ sancağının nüfusu 109.533'ü Türk, 23.013'ü Rum olmak üzere toplam 132.546 kişiden ibaretti²⁵. Trakya Paşaili gazetesinde yer alan ve kazalardaki nüfus dağılımını da gösteren daha detaylı bir nüfus istatistiğine göre ise 1919 yılında Tekirdağ sancağının nüfusu 129.356 kişiydi. 115 köyü olan Tekirdağ merkez kazada 28.339 Müslüman, 4.486 Rum; 71 köyü olan Malkara'da 21.310 Müslüman, 11.619 Rum; 73 köyü olan Hayrabolu'da 21.246 Müslüman, 2681 Rum; 56 köyü olan

¹⁹ BOA, DH.İ.UM.EK., 114/35; Güneş 2017, s.15-16.

²⁰ Çoker 1995, s.23.

²¹ 1908 Meclis-i Mebusan Albümü, s.3.

²² TBMM Arşivi, SM/90/M/2; TBMM Arşivi, SM/371/M/2.

²³ TBMM Arşivi, SM/531/M/3; TBMM Arşivi, SM/532/M/3.

²⁴ BOA, (DH.UMVM), 84/1; BOA, (DH.İ.UM.), 10/2.

²⁵ İleri, 13 Eylül 1919.

Çorlu'da 15.280 Müslüman, 3071 Rum ve 15 köyü olan Mürefte'de 3570 Müslüman, 17.754 Rum yaşamaktaydı²⁶. Gazetelerdeki Tekirdağ sancağının 1919 yılı nüfusunu gösteren sayılar birbirine yakın olsalar da tam olarak uyuşmadıkları gözlemlenmektedir. Verilen sayılar birbirini tutmasalar da sancağın nüfusu hakkında bir tahmin edinmemizi sağlaması bakımından son derece önemlidir.

1919 yılı Meclis-i Mebusan seçimlerinde mebus sayıları belirlenirken Antep ve Kütahya istisnaları dışında kalan yerlerde 1914 seçimlerindeki mebus sayıları esas alınmıştır. Bu sebeple 1914 seçimlerinde iki mebus çıkaran Tekirdağ sancağı, 1919 yılı Meclis-i Mebusan'ı için de iki mebus çıkarmıştır²⁷. Bu iki mebusluk için Tekirdağ Kadısı Esad, Avukat Rahmi, Cemaat-i İslamiye ve Sulh ve Selamet Fırkası Tekirdağ Şubesi Reisi Hilmi, Tekirdağ Belediye Başkanı Hafız Hulusi, Malkaralı yazar Osman Nuri, Avukat Nazif, Süleymanpaşazade Cemil, eski mebus Harun, Malkara Bidayet Hâkimi Hasip, Malkara Bidayet Hâkimi muavini Naci, Çorlulu İhsan, Cemilbeyzade Alaattin, Divan-ı Muhasebat Müdürlerinden Edirneli Selahattin ve eski Bidayet Hâkimi Faik Bey ve Efendiler adaylıklarını koymuşlardır. Tekirdağ merkezde ve Mürefte'deki seçimlerin tamamlanmasından sonra ise Çorlulu Reji memuru Fevzi Bey de adaylığını açıklamıştır. Şevket Turgut Paşa ve eski muhasebeci İbrahim Bey ise Millî Kongre Genel Sekreterliğince Tekirdağ mebusluklarına aday gösterilmişlerdir. Böylece Tekirdağ mebus adaylarının sayısı on yedi kişiye yükselmiştir²⁸. Dönemin basını incelendiğinde bu adaylardan Faik ve Rahmi Beylerin Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti²⁹ tarafından desteklenen adaylar oldukları gözlemlenmektedir³⁰.

O yıllardaki seçim uygulamasına göre seçimlerin meşruiyetini sağlamak ve süreci düzgün yönetebilmek için seçim bölgelerinin her birinde "Heyet-i Teftişiyeye" adıyla anılan seçim heyetleri oluşturulmaktaydı. Heyet-i Teftişiyeler İdare Meclisi'nin halk tarafından

²⁶ *Trakya Paşaili*, 10 Mart 1919.

²⁷ Demirel 2017, s. 40-44.

²⁸ *BOA*, DH.İ.UM.EK., 114/90; *İkdam*, 5 Teşrin-i evvel [Ekim] 1919; *İleri*, 5 Teşrin-i evvel 1919; *İstiklâl*, 5 Teşrin-i evvel 1919; *Tarik*, 5 Teşrin-i evvel 1919; *Vakit*, 5 Teşrin-i evvel 1919; *İleri*, 26 Teşrin-i evvel 1919; *İkdam*, 7 Teşrin-i sâni [Kasım] 1919; *Tasvir-i Efkâr*, 7 Teşrin-i sâni 1919.

²⁹ Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Trakya'nın Türk olduğunu dünya kamuoyuna ve I. Dünya Savaşı'nın galibi olan devletlere belgelerle anlatmak ve Türklerin haklarını müdafaa etmek amacıyla 1918 yılı Kasım ayında kurulmuştur. Edirne Mebusu Faik (Kaltakkıran), Edirne Belediye Reisi Şevket (Dağdeviren), Kasım (Yolageldili), Mehmet Şeref (Aykut), Edirne Müftüsü Mestan, Maksut Beyzade Derviş, Müftüzade Cemal, Nazmi Beyzade İsmail, Ali Rıza Efendizade, Ali Seyfi (Tülümen) ve Komanlızade Ömer Bey, cemiyetin kuruluşunda etkin rol oynayan kişilerdir. Kabul edilen hareket tarzına göre Cemiyet üyeleri aralarındaki her türlü görüş ayrılıklarını bir kenara bırakarak Trakya davasını partiler üstü bir vatan davası olarak ele alacaklardı. Edirne, Kırklareli, Tekirdağ ve Gelibolu gibi Trakya'nın diğer şehirlerinde de örgütlenen Cemiyet, çeşitli tarihlerde Edirne ve Lüleburgaz'da beş kongre toplamıştır. Silahlı millî müfrezeler kurulması, seferberlik kararı ve sıkıyönetim ilanları gibi konuların görüşüldüğü bu kongrelerde alınan kararlar teoride kalmış, tam manasıyla uygulamaya geçirilememiştir. Yunanistan'ın 20 Temmuz 1920 tarihinde Doğu Trakya'yı işgal etmesi üzerine cemiyet üyelerinin bir bölümü Bulgaristan'a geçmiş, bir kısmı da İstanbul ve Ankara'ya geçerek mücadeleyi bu yerlerde sürdürmüşlerdir. Bkz. Çetin, Paşaeli (Erişim Tarihi: 26.08.2023).

³⁰ *Trakya Paşaili*, 10 Teşrin-i sâni 1919.

Tekirdağ'da Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri ve Tekirdağ Mebuslarının Meclis-i Mebusan'daki Faaliyetleri

seçilmiş üyeleri ile Belediye Meclisi üyelerinden oluşmaktaydı. Heyeti Teftişîye'yi oluşturan tabi üyelerin kabul etmesi şartıyla Heyet-i Teftişîye'ye dışarıdan da üye alınabilmekteydi. Heyet-i Teftişîyelerin başkanlığını belediye başkanları yapmaktaydı³¹. Tekirdağ'da Belediye Başkanı Hafız Hulusi Efendi görevinden istifa ederek mebus adayı olduğundan seçimleri düzenlemek ve oyların sayımını yapmak üzere kurulan Heyet-i Teftişîye'nin başkanlığını Mehmet Ziya Bey üstlenmişti³². Tekirdağ Heyet-i Teftişîye'sinin başkanlığını yürüten kişi dışında Heyet-i Teftişîye'de yer alan diğer kişilerin isimlerini gösteren bir belgeye rastlanmadığından diğer üyelerinin kimler olduğu tespit edilememiştir. Heyet-i Teftişîyeler, mahallelere/köylere özgü hazırlanan defterleri inceleyerek varsa eksiklikleri ve yanlışlıkları giderdikten sonra defterleri halkın kolayca görebileceği cami, kilise, havra, belediye başkanlığı gibi binaların duvarlarına asmaktaydılar. Defterler, basın yoluyla duyurulduğu gibi köy muhtarlarına da gönderilmekte ve on beş gün süreyle halkın incelemesine açık tutulmaktaydı. Bu sırada defterlerde yazılı isimlere itiraz edenler, itirazlarını bir dilekçeyle Heyet-i Teftişîye'ye iletmekteydiler³³. Tekirdağ Mutasarrıfı Ali Firuzan Bey, seçim kararının alındığı 7 Ekim 1919 tarihinden bir gün önce -6 Ekim 1919- Sivas'ta bulunan Heyet-i Temsiliye'ye gönderdiği bir telgrafta, seçim defterlerinin askıya alındığını ve seçim hazırlıklarının tamamlandığını bildirmişti³⁴. Bu telgraftan da anlaşıldığı üzere Damat Ferit Paşa'nın 30 Eylül'deki istifasından sonra seçim kararının alınması beklenen bir durumdu ve seçim hazırlıklarına kararın açıklanması bile beklenmeden başlanmıştı. Tekirdağ Mutasarrıfı Ali Firuzan Bey'in telgrafının bir gün sonrasında -7 Ekim 1919- Heyet-i Temsiliye Başkanlığına bir yazı gönderen Tekirdağ Belediye Başkanı Hafız Hulusi Efendi de seçim defterlerinin askıya alındığını ve seçim hazırlıklarının tamamlandığını bildirmekteydi³⁵.

İki dereceli seçim sisteminin uygulandığı 1919 seçimlerinde birinci seçmenler (müntehib-i evveller) ikinci seçmenleri (müntehib-i sanileri) seçiyor, ikinci seçmenler de aday olan mebuslara oy vererek kazanan mebusları belirliyordu. Birinci seçmen olabilmek için 25 yaşından büyük olmak, devlete az çok da olsa doğrudan vergi veriyor olmak, medeni haklardan yoksun olmamak, yabancı bir devletin tebaası olmamak ya da böyle bir iddiada bulunmamak, birinin hizmetinde olmamak, iflas etmiş ise itibarını geri kazanmış olmak ve bulunduğu yerde en az bir yıldan beri oturuyor olmak gerekiyordu. İkinci seçmen olabilmek için ise birinci seçmen olabilme şartlarının yanı sıra devletin yasal gerekçelerle malına el koyarak onu borcunu ödemeye zorlamamış olması, kötü halinin bulunmaması ve herhangi bir suçtan dolayı ceza almamış olması gerekiyordu. Her 500 seçmen için 1 ikinci seçmen seçilecekti. Nüfusu 500 ile 750 arasında olan yerler 1; 750 ile 1250 arasında olanlar 2; 1250 ile 1750 arasında olanlar 3; 1750 ile 2250 arasında olanlar 4 ikinci seçmen seçeceklerdi. Nüfusu 250'den çok 500'den az olan nahiyeler de 1 ikinci seçmen seçeceklerdi³⁶. Tekirdağ'ın 1919 yılındaki nüfusu dahi net olarak tespit

³¹ Güneş 2017, s. XXVI-XXVII.

³² ATASE, 110-9-1-11/20-53; TBMM Arşivi, SM/740/M/4.

³³ Güneş 2017, s. XXVI-XXVII.

³⁴ ATASE, 110-9-1-11/20-17.

³⁵ ATASE, 110-9-1-11/20-26.

³⁶ Güneş 2017, s. XXVII-XXVIII.

edilemediğinden bu nüfusun kaçının birinci seçmen olma şartlarını sağladığı, kaç kişinin oy kullandığı ve kaç kişinin ikinci seçmen seçildiği gibi hususlar tespit edilememektedir.

1919 yılı Meclis-i Mebusan seçimlerinde Rumlar ve Ermenilerin seçimlere katılmama kararı aldıkları ve bu kararı uyguladıkları göze çarpmaktadır. Bu kararın sebebi Fener Rum Patrikhanesi'nin 1918 yılının son aylarında Türk uyruklu Rum vatandaşlara yönelik yayımladığı bir tamimdir. Bu tamimde Türkiye'nin Yunanlılara verildiği belirtilerek Türk hükûmetinin verdiği ve vereceği kararlara uyulmaması gerektiği belirtilmiş ve mebus seçimlerine kesinlikle iştirak edilmemesi istenmiştir. Patrikhane'nin bu talebi siyasi kaygıları içinde barındıran bir taleptir. Çünkü seçimler, seçimlerin yapıldığı yerlerdeki nüfus çoğunluğunu gözler önüne serecek ve Yunanistan'ın dünya kamuoyu nezdindeki nüfus iddialarını çürütecekti. Bu yüzden Rumların başı çektiği gayrimüslim unsurlar seçimlere katılmaya taraftar değildiler³⁷. Patrikhane'nin 1918 yılı sonlarındaki bu çağrısı Osmanlı idaresi altındaki Doğu Trakya'da da cevap bulmuştur³⁸. Daha seçim kararının bile alınmadığı 10 Ağustos 1919 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne bir şifreli telgraf gönderen Edirne Valisi Salim Paşa, Edirne vilayeti dahilindeki Rum ve Ermenilerin muhtemel bir seçimde seçimlere katılmayacaklarını ilan ettiklerini bildirmiştir. Salim Paşa'nın verdiği bilgilere göre Rumlar, ikinci seçmen seçimlerinin son günlerine kadar beklemede kalmayı ve eğer Türklerin kullandıkları oylar bölünür ve hiçbir aday yeterli oy alamazsa birdenbire seçime dahil olarak birçok ikinci seçmen çıkarmayı ve bu durumu Avrupa'ya karşı çoğunluğun kendilerinde olduğunu ispatlamak için kullanmayı planlamaktaydılar³⁹. Ancak Trakya'daki mebus seçimleri Rumların planladığı doğrultuda gelişmemiştir. Trakya'da bulunan Birinci Kolordu Komutanı Albay Cafer Tayyar (Eğilmez) Bey'in Sivas'ta bulunan Heyet-i Temsiliye'ye gönderdiği bir yazıda belirttiğine göre Trakya'daki birçok yerden Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin adayları seçimleri kazanmışlardır. Yine Cafer Tayyar Bey'in bu yazısından edindiğimiz bilgilere göre Tekirdağ'da 1919 yılı Ekim ayı başarılarında başlayan seçim süreci, 22 Kasım 1919 tarihi itibarıyla son bulmuştur⁴⁰. 53 ikinci seçmenin oyunu alan Rahmi Bey ve 41 ikinci seçmenin oyunu alan Faik Bey Tekirdağ mebusluğuna seçilmişlerdir⁴¹. Seçim sonucunu haber alan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Mustafa Kemal Paşa, 2 Ocak 1920 tarihinde gönderdiği bir yazı ile mebusluğa seçilen Faik ve Rahmi Beyleri tebrik etmiştir⁴². 6

³⁷ Karaca 2004, s. 316.

³⁸ Tekirdağ'daki mebus seçimlerine Rumların iştirak etmedikleri gözlemlenmektedir. Gayrimüslim unsurlardan sadece Museviler bir ikinci seçmen çıkarmışlardır. Çıkarılan bu ikinci seçmen de mebusların seçiminde oy kullanmamıştır. Bkz. *İkdam*, 19 Teşrin-i sâni 1919.

³⁹ *BOA*, Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi (DH.ŞFR.), 641/32.

⁴⁰ *ATASE*, 110-9-1-11/19-210.

⁴¹ *BOA*, DH.İ.UM.EK., 115/60; *ATASE*, 110-9-1-11/19-135; *ATASE*, 110-9-1-11/20-185; *İkdam*, 19 Teşrin-i sâni 1919; *Alemdar*, 3 Kânûn-ı evvel [Aralık] 1919; *Yenigün*, 3 Kânûn-ı evvel 1919.

⁴² *ATASE*, 110-9-1-11/22-107.

Tekirdağ'da Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri ve Tekirdağ Mebuslarının Meclis-i Mebusan'daki Faaliyetleri

Ocak'ta Mustafa Kemal Paşa'ya bir cevap gönderen Faik Bey⁴³, kendisi ve mebus seçilen Rahmi Bey⁴⁴ adına Paşa'nın tebriklerini kabul ederek teşekkürlerini iletmıştır⁴⁵.

Tekirdağ mebus seçimlerinin tamamlanmak üzere olduğu Kasım ayı ortalarında Çorlu Kaymakamlığından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen bir telgrafta Kuva-yı Milliyeci adayların seçimi kazanmaları için ikinci seçmenlere baskı yapıldığına yönelik bir şikâyette bulunulmuştur. 17 Kasım 1919 tarihinde bu şikâyeti alan Dahiliye Nezareti, Tekirdağ sancağının bağlı olduğu Edirne vilayetinden konu hakkında bilgi istemiştir. 20 Kasım 1919 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne bir telgraf gönderen Edirne Valisi Celal Bey, ne Tekirdağ mutasarrıflığına ne de diğer kaza ve nahiyelere Kuva-yı Milliyeci adayların seçimi kazanmalarını sağlamak için bir emir gönderilmediğini, dolayısıyla böyle bir şikâyette bulunan Çorlu Kaymakamlığına da hiçbir yerden böyle bir emri içeren bir yazı gönderilmediğini, Çorlulu ikinci seçmenlerden on birinin Çorlulu İhsan Bey'e, beşinin Tekirdağlı Rahmi Bey'e, dördünün Malkara Bidayet Hakimi Hasip Bey'e, üçünün eski hakim Faik Bey'e, birinin ise Hafız Hulusi Efendi'ye oy verdiklerini ve seçimlerde bir kanunsuzluk bulunmadığını bildirmiştir⁴⁶. Tekirdağ'daki mebus seçimleri sırasında kanuna aykırı hareket edildiği ve seçimlere hile karıştırıldığına yönelik bir diğer şikâyet de Sulh ve Selamet Fırkası Tekirdağ Şubesi tarafından yapılmıştır. 1920 yılı Ocak ayında yapılan bu başvuru üzerine Dahiliye Nezareti, Mülkiye Müfettişlerinden Ahmet Fuat Bey'i meseleyi araştırmakla görevlendirmiştir. Ahmet Fuat Bey yaptığı tahkikat neticesinde hazırladığı raporunda ne mülki memurların ne askeri personelin ne de nüfuzlu kimselerin seçim işlerine herhangi bir müdahalede bulunmadığını belirtmiştir⁴⁷. Bu incelemeden sonra Tekirdağ mebus seçimlerine yapılan itirazlar da son bulmuştur.

Seçimi kazanan adaylardan Faik Bey, 3 Ocak 1920 tarihinde mazbatasını almıştır⁴⁸. Edirne Valisi Celal Bey'in Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği bir telgraftan edindiğimiz bilgilere göre Tekirdağ mebusu seçilen Rahmi Bey de 5 Ocak 1920 tarihinde İstanbul'a geçmiştir⁴⁹. Faik ve Rahmi Beylerin mazbataları Meclis-i Mebusan'da İkinci

⁴³ Süleyman Faik Özkan, 1882 yılında İshakiye'de doğdu. 1904 yılında İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra Kalkandere ve Çorum Ceza Hakimliklerinde bulundu. Gelibolu, Tekirdağ ve Edirne Bidayet Hakimlikleri görevlerini yürüttü. 740 sicil numarasıyla son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'na Tekirdağ mebusu olarak giren Faik Bey, Meclis-i Mebusan'ın feshi üzerine Adana ve Edirne adliye müfettişliklerinde bulundu. 1940 yılında Ankara Barosu'na dahil olan Faik Bey avukatlık yaptı. 28 Şubat 1967 tarihinde vefat etti. Bkz. *İzmir Barosu Dergisi*, Sayı: 22, (Haziran 1967), s. 5; Demirel 2017, s. 210.

⁴⁴ Hüseyin Rahmi Ertin, 1889 yılında Tekirdağ'da doğdu. Babası eski mebuslardan Mehmet Adil Bey, annesi Şahver Hanım idi. Avukat olan Rahmi Bey çiftçilik ve ticaretle de uğraştı. Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin faal üyelerinden olan Rahmi Bey, 741 sicil numarasıyla son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında Tekirdağ mebusluğu, Yunan işgalinden sonra 1922-1923 yıllarında Tekirdağ Belediye Başkanlığı yaptı. Tekirdağ Türk Ocağı Başkanlığı da yapan Rahmi Bey 1946 yılında vefat etti. Bkz. Serez 2004, s. 126; Demirel 2017, s. 210.

⁴⁵ *ATASE*, 110-9-1-11/22-117.

⁴⁶ *BOA*, DH.İ.UM.EK., 115/95.

⁴⁷ *BOA*, DH.İ.UM.EK., 118/25.

⁴⁸ *TBMM Arşivi*, SM/740/M/4.

⁴⁹ *BOA*, DH.İ.UM.EK., 116/68.

Şube tarafından incelenmiş ve 26 Ocak 1920 tarihli oturumda kabul edilerek onaylanmıştır⁵⁰. Böylece her iki ismin de mebuslukları resmîyet kazanmıştır.

C- Tekirdağ Mebuslarının Meclis-i Mebusan'daki Faaliyetleri

Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı, 12 Ocak 1920 tarihinde İstanbul'da açılmıştır. Yürürlükte olan Kanuni Esasi gereği Meclis-i Ayan ile birlikte toplanan Meclis-i Mebusan'ın açılışına Sadrazam Ali Rıza Paşa başta olmak üzere bakanlar, yabancı elçiler, ileri gelen devlet yöneticileri, yüksek rütbeli komutanlar ile yüksek din adamları katıldılar. Osmanlı tahtında oturan Sultan Vahdeddin ise hasta olduğu gerekçesiyle Meclis'in açılışına katılmadı. Bu sebeple padişahın açış nutkunu Dahiliye Nazırı Şerif Paşa okudu. Söz konusu nutukta padişahın, İzmir'in işgali ve sonrasında yaşanan olaylardan dolayı duyduğu üzüntü dile getirildikten sonra kısa zamanda barış yapılabilmesi için bütün milli emellerin vatanın kurtuluşu noktasında birleşmelerinin şart olduğu dile getirildi. Açılış nutkunun ardından Nakibü'l-eşraf Kâmil Efendi'nin duasıyla Meclis çalışmalarına başladı. Öncelikle bu ilk oturuma katılan 139 mebus için yemin töreni düzenlendi. Akabinde Meclis-i Mebusan'ın, iç tüzüğü gereğince en yaşlı üye olan Bursa mebusu Hacı İlyas Efendi geçici başkanlığa seçildi ve beş şube kurularak seçimleri yapıldı⁵¹. Meclis'in açılış oturumunda Meclis'teki yerlerini alan Tekirdağ mebuslarından Faik Bey dördüncü şubeye, Rahmi Bey ise beşinci şubeye seçildiler⁵². Aynı oturumda Meclis Başkanlık Divanı'na dört geçici kâtip seçildi. Tekirdağ Mebusu Rahmi Bey, Edirne Mebusu Faik Bey, Niğde Mebusu Mehmet Emin Bey ve Gelibolu Mebusu Şakir Bey ile birlikte geçici kâtiplik vazifesine seçilen mebuslardan biri oldu⁵³. Geçici kâtip olarak seçilen Rahmi Bey, 31 Ocak 1920 tarihinde yapılan Başkanlık Divanı seçimlerinde ise Meclis Başkanlık Divanı daimî kâtipi olarak seçildi⁵⁴. Bir diğer Tekirdağ mebusu olan Faik Bey ise kanun tasarılarının görüşüldüğü Layiha Encümeni'nde görev aldı⁵⁵.

Meclis'in açılışının yapıldığı 12 Ocak 1920 tarihli oturumda şube seçimleri yapıldıktan sonra şubelerde çalışmalara başlanması için Meclis toplantılarına on gün ara verilerek oturum kapatılmıştı⁵⁶. 22 Ocak 1920 tarihinden itibaren Meclis-i Mebusan düzenli olarak toplanmaya başladı. Meclis-i Mebusan Zabıtları üzerinden Tekirdağ mebuslarının Meclis'teki faaliyetleri takip edildiğinde Tekirdağ mebusu Faik Bey'in ilk kez 16 Şubat 1920 tarihinde mebusların Meclis-i Mebusan'ın açılışından dolayı padişah Vahdeddin'e yazdıkları teşekkür cevabı sırasında söz aldığı gözlemlenmektedir. Bazı mebusların padişaha yazılan cevabı muğlak ve herkesçe anlaşılması güç Arapça ve Farsça kelimelerle yazılmış bulmaları üzerine söz alan Faik Bey, cevabın padişaha yazıldığını ve basit ve sade bir metinle yazılamayacağını dile getirmiştir⁵⁷. Faik Bey'in Meclis'te söz

⁵⁰ *Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi (MMZC)*, 1992, s. 31.

⁵¹ *Belgeler ve Fotoğraflarla Meclis-i Mebusân (1877-1820)*, 2010, s. 24.

⁵² *MMZC*, 1inci Cilt, Devre: 4, İçtima Senesi: 1, s. 3.

⁵³ *MMZC*, 1inci Cilt, Devre: 4, İçtima Senesi: 1, s. 2.

⁵⁴ *MMZC*, 1inci Cilt, Devre: 4, İçtima Senesi: 1, s. 51.

⁵⁵ *MMZC*, 1inci Cilt, Devre: 4, İçtima Senesi: 1, s. 394, 474.

⁵⁶ Çolak 2015, s. 201.

⁵⁷ *MMZC*, 1inci Cilt, Devre: 4, İçtima Senesi: 1, s. 116-117.

Tekirdağ'da Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri ve Tekirdağ Mebuslarının Meclis-i Mebusan'daki Faaliyetleri

aldığı ikinci oturum ise işgal dolayısıyla seçimlerin yapılamadığı Adana'daki mebusluklar için İstanbul'da bulunan Adanalıların seçtikleri mebusların mazbatanın okunduğu 23 Şubat 1920 tarihli oturum olmuştur. Mazbatada bu durumun mebus seçim kanununa aykırı olduğu ancak Adana'nın özel durumunun da göz önünde bulundurularak seçilen mebusların mebusluklarının kabul edilmesi istenmiştir. Mazbatanın okunmasından sonra söz alan Faik Bey, bu meselenin ilmi bir mesele olduğunu söyleyerek meselenin tetkik edilmesi için görüşmenin sonraki celselere ertelenmesini istemiştir. Faik Bey'in bu talebinden sonra birçok mebus söz alarak bu konu hakkındaki düşüncelerini dile getirmişlerdir. Neticede yapılan oylama ile meselenin çözümü ileri tarihli bir oturuma ertelenmiştir⁵⁸. Faik Bey'in Meclis'teki üçüncü konuşmasını 1 Mart 1920 tarihli oturumda yaptığı gözlemlenmektedir. İl Özel İdarelerinden maaşını alamayan ilkokul öğretmenlerinin maaşlarının il yardım bölümünden ödenmesini teklif eden bir kanun teklifinin çarşamba günü görüşülmesi kararı alınması üzerine söz alan Faik Bey, çarşamba günleri encümenlerin çalışma günleri olduğunu belirterek toplantı günlerinin belirsizliğinin encümenlerdeki çalışmaları olumsuz etkilediğini, bu yüzden toplantı günlerinin belirlenmesini ve Meclis'in o günlerde toplanmasını teklif etmiştir. Faik Bey'in bu teklifi üzerine bahsi geçen kanun teklifinin görüşülmesi perşembe gününe ertelenmiştir⁵⁹. Faik Bey'in söz aldığı bir diğer oturum ise 11 Mart 1920 tarihli oturumdur. Meclis-i Mebusan Reisi ve azasının tahsisatına zam yapılmasına dair kanun teklifi üzerine söz alan Faik Bey, henüz genel bütçe görüşülmeden bu kanun teklifinin görüşülmesinin uygun olmadığını belirterek kanun teklifinin genel bütçenin görüşüleceği oturumlara ertelenmesini teklif etmiştir. Saruhan Mebusu Muvaffak Bey'in bu zam artışının 1919 yılı bütçesinden yapılacağını söylemesi üzerine sözlerine devam eden Faik Bey, o hâlde Maliye Nazırının da bu görüşmenin yapıldığı toplantıda hazır bulunması gerekeceğini söylemiştir. Yapılacak zammın milletin parasından yapılacağını belirten Faik Bey, milletin zaruret içinde olduğu bu günlerde mebusların fazladan tahsisat almalarının adil olmayacağını savunmuştur. Mebus maaşlarının Kanun-i Esasi'nin 76. maddesine göre düzenlendiğini belirten Faik Bey, doğrudan doğruya Kanun-i Esasi'nin tadilini gerektiren bir meselede Meclis'in böyle bir kanun çıkarma hakkının olmadığını dile getirmiştir. Kanun-i Esasi'de değişiklik yapılarak maaşların yükseltilebileceğini ancak bunun da bir sonraki dönemde işbaşı yapacak mebuslar için geçerli olabileceğini, çünkü bu Meclis'e seçilen her mebusun bu maaşı bilerek ve kabul ederek mebus adayı olduğunu ve seçildiğini söylemiştir. Faik Bey'in bu konuşmasından sonra Canik Mebusu Emin Bey, Kayseri Mebusu Fuat Bey, Sinop Mebusu Zeki Bey ve Kayseri Mebusu Ahmet Rıfat Bey de Faik Bey'i destekler içerikte konuşmalar yapmışlardır. Kanun teklifinin lehinde ve aleyhinde yapılan konuşmaların ardından teklif oylamaya sunulmuştur. 69 mebusun kabul, 16 mebusun ret, 13 mebusun ise çekimser oy kullanmaları üzerine Meclis-i Mebusan Reisi ve azasının tahsisatına zam yapılmasına dair kanun teklifi oy çokluğu ile kabul edilmiştir⁶⁰. Faik Bey'in konuşma yaptığı son oturum ise 13 Mart 1920 tarihli Meclis oturumudur. Karahisar-ı Sahip Mebusu Mustafa Hulusi Bey ve arkadaşları,

⁵⁸ MMZC, 1inci Cilt, Devre: 4, İçtima Senesi: 1, s. 183-186.

⁵⁹ MMZC, 1inci Cilt, Devre: 4, İçtima Senesi: 1, s. 311-312.

⁶⁰ MMZC, 1inci Cilt, Devre: 4, İçtima Senesi: 1, s. 441-449.

Kütahya, Eskişehir, Konya, Karahisarı Sahip, Kastamonu ve çevresindeki ağnam sayımına Mart ve Nisan aylarında değil Mayıs ayında başlanması yönünde bir kanun teklifi vermişlerdir. Faik Bey'in de içinde bulunduğu Layiha Encümeni bu teklifi görüşerek reddetmiş, Layiha Encümeni'nin ret kararını bildiren mazbata 13 Mart'ta Meclis'te okunmuştur. Bazı mebusların Layiha Encümeni'nin mazbatasında belirtilen ret kararına karşı çıkmaları üzerine söz alan Faik Bey, ağnam sayımı için devletin her kasabası için ayrı ayrı bir kanun olmadığını, dolayısıyla bahsi geçen yerler için de böyle müstakil bir kanuna ihtiyaç olmadığını ifade etmiştir⁶¹.

Meclis'te kâtiplik görevi üstlenen Rahmi Bey ise bazı görüşmeler sırasında birkaç defa söze girmekle beraber Meclis'te müstakil bir konuşma yapmamıştır. 11 Mart 1920 tarihli oturumda hastalığı nedeniyle yer almayan Rahmi Bey, Meclis'ten bir hafta izin talebinde bulunmuş ve talebi kabul edilmiştir⁶². 18 Mart tarihli oturumda Rahmi Bey'in iznini tamamlayarak Meclis'teki kâtiplik görevine geri döndüğü gözlemlenmektedir. Ancak bu oturum Meclis-i Mebusan'ın son oturumu olmuştur. 12 Ocak 1920 tarihinde açılan Meclis-i Mebusan, 18 Mart 1920 tarihine kadar yirmi dört birleşimde bir araya gelmiştir. İstanbul'un 16 Mart 1920 tarihinde İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesi ve bazı mebusların tutuklanmaları üzerine millî bir meclisin işgal altındaki bir şehirde güvenli bir şekilde çalışmalarını sürdürmeyeceğine kanaat getiren mebuslar güvenli bir ortam oluşuncaya kadar Meclis'in faaliyetlerini erteleme kararı almışlardır⁶³.

Meclis'in faaliyetlerini erteleme kararının ertesi günü olan 19 Mart'ta, "*Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Namına İntihap Hakkındaki Tebliğ*" başlıklı bir bildiri yayımlayan Mustafa Kemal Paşa, bu bildiriye Ankara'da fevkalade yetkilere sahip yeni bir Meclis açılacağını duyurmuş ve yeni bir seçim çağrısı yapmıştır. Meclis-i Mebusan'a seçilen mebuslardan da gelebilecek durumda olanlar Ankara'ya davet edilmişlerdir. Seçim bildirisinde her vilayetten beşer mebus seçilmesi ve seçimlerin 15 gün içinde tamamlanarak seçilen mebusların vakit kaybetmeden Ankara'ya hareket etmeleri istenmiştir⁶⁴. Ancak Mustafa Kemal Paşa'nın bu çağrısı Tekirdağ'da cevap bulmamıştır. İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından işgali, Trakya'yı son derece olumsuz etkilemiş, Edirne vilayetine bağlı Tekirdağ, Kırklareli ve Gelibolu sancaklarında Ankara'da toplanacak olan Meclis için yeni seçimler yapılamamıştır. Meclis-i Mebusan'a Tekirdağ mebusu olarak seçilen Faik ve Rahmi Beylerin de Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti namına yayımladığı bildiriye uyarak Ankara'ya geçmemeleri, 23 Nisan 1920 tarihinde açılan Büyük Millet Meclisi'nde Tekirdağ'ın temsil edilememesine neden olmuştur⁶⁵.

Son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı Tekirdağ mebuslarından Faik Bey, Meclis-i Mebusan'ın kapanmasından sonra Trakya'ya geri dönerek Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkan Vekilliği görevini üstlenmiştir. Trakya'nın Yunanistan tarafından işgalinden sonra ise bir yolunu bularak İstanbul üzerinden Antalya'ya geçmiş

⁶¹ MMZC, 1inci Cilt, Devre: 4, İçtima Senesi: 1, s. 474-479.

⁶² MMZC, 1inci Cilt, Devre: 4, İçtima Senesi: 1, s. 432, 460.

⁶³ MMZC, 1inci Cilt, Devre: 4, İçtima Senesi: 1, s. 496-497.

⁶⁴ Ezherli 1986, s. 24-26.

⁶⁵ Demirel 2017, s. 78.

Tekirdağ'da Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri ve Tekirdağ Mebuslarının Meclis-i Mebusan'daki Faaliyetleri

ve Ankara hükûmeti adına Adliye Müfettişliği yapmıştır⁶⁶. Meclis-i Mebusan'ın kapanmasından Millî Mücadele'nin nihayete erdirilmesine kadar geçen süreçteki faaliyetlerini takip edemediğimiz Rahmi Bey ise Tekirdağ'ın 13 Kasım 1922 tarihindeki devir teslim töreninde TBMM Hükûmeti adına görevlendirilen heyette Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Temsilcisi olarak yer almış ve 1922-1923 yıllarında kısa bir süreliğine Tekirdağ Belediye Başkanlığı vazifesini yürütmüştür⁶⁷.

Sonuç

Millî Mücadele'nin örgütlenme sürecinde gerçekleşen 1919 Meclis-i Mebusan seçimleri, seçimlerin yapıldığı bölgelerde yaşayan halkın Millî Mücadele'ye karşı olan tutumunu göstermesi bakımından son derece önem arz etmektedir. İşgal altındaki yerler de dahil olmak üzere seçimlerin yapıldığı birçok yerde Millî Mücadele taraftarı cemiyetlerin destekledikleri adaylar seçimleri kazanmışlardır. Bu sonuç bu yerlerdeki halkın Millî Mücadele fikrine olan yaklaşımını açıkça gözler önüne sermektedir. Bu durumu ülkenin birçok yerinde olduğu gibi Tekirdağ'da da gözlemlemek mümkündür. On yedi kişinin adaylığını koyduğu iki kontenjanlı Tekirdağ mebusluklarını Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin desteklediği adaylar olan Faik ve Rahmi Beyler kazanmışlardır.

12 Ocak 1920 tarihinde açılan Meclis-i Mebusan'ın açılış oturumunda hazır bulunan Tekirdağ mebusları, kâtiplik ve encümen üyelikleri gibi aktif görevler de üstlenmişlerdir. Tekirdağ mebuslarının Meclis-i Mebusan'daki faaliyetleri incelendiğinde Faik Bey'in kâtiplik görevi üstlenen Rahmi Bey'den daha fazla söz aldığı ve konuşma yaptığı göze çarpmaktadır. Ancak bu konuşmalar Tekirdağ ve Trakya'nın sorunları ile bu yerleri ilgilendiren potansiyel tehditler -kısa bir süre sonra gerçekleşecek olan Yunan işgali gibi- üzerine olmaktan ziyade daha çok ülkenin diğer sorunlarıyla ilgili konulardır. Bu nazardan bakıldığında Tekirdağ'ın Meclis-i Mebusan'da temsilde bir eksiklik yaşamadığı ancak Tekirdağ'ın ve Trakya'nın sorunlarının temsilcileri tarafından Meclis'in kürsüsüne taşınmadığı söylenebilir. 12 Ocak 1920 ile 18 Mart 1920 tarihleri arasında yirmi dört oturumda bir araya gelen Meclis-i Mebusan, İstanbul'un işgali sonrası bazı mebusların İtilaf Devletleri tarafından tutuklanmaları üzerine güvenli bir ortam oluşuncaya kadar çalışmalarını erteleme kararı almıştır. Bu karar başından beri Meclis-i Mebusan'ın İstanbul dışındaki daha güvenli bir yerde toplanması gerektiğini savunun Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'da yeni bir meclis toplamasının önünü açmıştır. Bazı yerlerde tekrar edilen seçimlerden sonra 23 Nisan 1920 tarihinde Büyük Millet Meclisi (TBMM) Ankara'da açılmıştır. İstanbul'un işgalinden son derece olumsuz etkilenen Trakya'nın birçok yerinde olduğu gibi Tekirdağ'da da Ankara'da toplanacak yeni Meclis için seçimler yapılamamıştır. Son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ına seçilen Tekirdağ mebusları olan Faik ve Rahmi Beyler de Ankara'ya geçerek TBMM'ye katılmamışlardır. Dönemin arşiv belgelerine ve mevcut literatüre yansımayan bu durumun nedeni tespit edilememiştir. Nedenini tespit edemediğimiz bu durum, Tekirdağ'ın birinci dönem TBMM'de temsil edilmemesi sonucunu doğurmuş, Tekirdağ ancak 1923 yılındaki genel seçimlerin ardından toplanan ikinci dönem TBMM'de temsilci bulundurmıştır.

⁶⁶ Bıyıklıoğlu 1992, s. 379.

⁶⁷ Serez 2004, s. 124.

KAYNAKLAR

1- Arşivler

A- Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiyye (DH.İ.UM.), 10/2.

BOA, Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Ekleri (DH.İ.UM.EK.), 114/35.

BOA, DH.İ.UM.EK., 114/90.

BOA, DH.İ.UM.EK., 115/60.

BOA, DH.İ.UM.EK., 115/95.

BOA, DH.İ.UM.EK., 118/25.

BOA, DH.İ.UM.EK., 116/68.

BOA, Dahiliye Nezareti Şifre Klemi (DH.ŞFR.), 641/32.

BOA, Dahiliye Nezareti Umur-ı Mahalliyye ve Vilayat Müdürlüğü (DH.UMVM),

84/1.

B- Devlet Arşivleri Başkanlığı Milli Savunma Bakanlığı Askeri Tarih Arşivi (ATASE)

ATASE, 110-9-1-11/20-53.

ATASE, 110-9-1-11/20-17.

ATASE, 110-9-1-11/20-26.

ATASE, 110-9-1-11/19-210.

ATASE, 110-9-1-11/19-135.

ATASE, 110-9-1-11/20-185.

ATASE, 110-9-1-11/22-107.

ATASE, 110-9-1-11/22-117.

C- TBMM Arşivi

TBMM Arşivi, SM/90/M/2.

TBMM Arşivi, SM/371/M/2.

TBMM Arşivi, SM/531/M/3.

TBMM Arşivi, SM/532/M/3.

TBMM Arşivi, SM/740/M/4.

2- Resmi Yayınlar

1908 Meclis-i Mebusan Albümü, Editör: Dr. Halil İbrahim Erbay, TBMM Basımevi, Ankara, 2023.

Belgeler ve Fotoğraflarla Meclis-i Mebûsân (1877-1820), Hazırlayan: T. Cengiz Göncü, TBMM Milli Saraylar Yayınları, İstanbul, 2010.

Erzurum Kongresi İle İlgili Belgeler, Yayına Hazırlayan: Bekir Sıtkı Baykal, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1969.

Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, İnci Cilt, Devre: 4, İçtima Senesi: 1, TBMM Basımevi, Ankara, 1992.

Milli Egemenlik Belgeleri, TBMM Basımevi, Ankara, 2015.

*Tekirdağ'da Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri ve Tekirdağ Mebuslarının
Meclis-i Mebusan'daki Faaliyetleri*

3- Süreli Yayınlar**

Alemdar

İleri

İkdam

İstiklâl

İzmir Barosu Dergisi

Takvim-i Vekayi

Tarîk

Tasvir-i Efkâr

Trakya Paşaili

Vakit

Yeniğün

4- Telif Eserler

- Akşin 1998 Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Akşin 2004 Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele*, Cilt I, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Atatürk 1997 Kemal Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Bıyıklıoğlu 1992 Tevfik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele*, I. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Çoker 1995 Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi, Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923*, I. Cilt, TBMM Basımevi Müdürlüğü, Ankara.
- Demir 2007 Fevzi Demir, *Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Seçimleri 1908-1914*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Demirel 2017 Ahmet Demirel, *İlk Meclis'in Vekilleri, Millî Mücadele Döneminde Seçimler*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ezherli 1986 İhsan Ezherli, *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1986)*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara.
- Goloğlu 2008a Mahmut Goloğlu, *Millî Mücadele Tarihi - I Erzurum Kongresi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Goloğlu 2008b Mahmut Goloğlu, *Millî Mücadele Tarihi - II Sivas Kongresi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Güneş 1997 İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi, Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet*, I. Cilt, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara.

** Süreli yayınların nüsha tarihleri kullanıldıkları dipnotlarda verilmiştir.

- Güneş 2017 İhsan Güneş, *Atatürk Dönemi Türkiye'sinde Milletvekili Genel Seçimleri (1919-1935)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Kansu 2002 Aykut Kansu, *1908 Devrimi*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Karaca 2004 Taha Niyazi Karaca, *Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Karal 1999 Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi, İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)*, IX. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Karal 2007 Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi, Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907)*, VIII. Cilt, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Olgun 2008 Kenan Olgun, *1908-1912 Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın Faaliyetleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Selvi 2011 Haluk Selvi, *Milli Mücadele'de İlk İşgaller İlk Direnişler*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Serez 2004 Mehmet Serez, *Atatürk ve Milli Mücadelede Tekirdağ*, T.C. Tekirdağ Valiliği Yayınları, Tekirdağ.
- Söylemezoğlu 1953 Galip Kemali Söylemezoğlu, *"30 Senelik Siyasi Hatıralarımın Üçüncü ve Son Cildi" 1918-1922*, Ülkü Matbaası, İstanbul.
- Tanör 1992 Bülent Tanör, *Türkiye'de Yerel Kongre İktidarları (1918-1920)*, Afa Yayınları, İstanbul.
- Tanör 1996 Bülent Tanör, *Osmanlı - Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)*, Afa Yayınları, İstanbul.
- Tunaya 1988a Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler, Cilt I İkinci Meşrutiyet Dönemi 1908-1918*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Tunaya 1988b Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler, Cilt II Mütareke Dönemi 1918-1922*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Türkgeldi 1949 Ali Fuad Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

5- Makaleler

- Akyıldız 2003 Ali Akyıldız, "Meclis-i Mebusan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 28, s.245-247.
- Çolak 2015 Filiz Çolak, "Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde İzmir Vekilleri ve Faaliyetleri", *Tarih Okulu Dergisi*, Sayı: XXII, s.189-212.

6- İnternet Kaynakları

- Çetin, Paşaeli Nurten Çetin, "Şarkî Trakya Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi", *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/sarki-trakya-pasaeli-mudafaa-heyet-i-osmaniyesi/?pdf=3360> (Erişim Tarihi: 26.08.2023)

SUMMARY

Sultan II. Abdülhamit's declaration of the Constitution on 23 December 1876 and his transition to the constitutional administration marked the beginning of the Turkish Parliamentary history. The working period of the assembly, which convened on March 20, 1877, was short-lived, and Sultan II. Abdulhamid dissolved the parliament. The second assembly of the Ottoman state was able to convene after thirty years with the re-establishment of the constitutional administration in 1908. This assembly was followed by the assemblies convened after the elections held in 1912 and 1914. The assembly convened in 1914 was active until 21 December 1918, when it was dissolved by the sultan of the time, Vahdettin. According to the current Constitution, the elections had to be repeated within four months after the dissolution of the parliament and the parliament had to convene again. However, Sultan Vahdettin, who wanted to carry out the peace negotiations under his own control, was not in favor of opening the parliament. As a result, since the Ottoman lands were under occupation and the state of mobilization continued, it was decided to hold the elections after the peace treaty was signed. This situation caused a struggle between the supporters of the parliament and the Sultan and the government. The first political goal of the Anatolian movement, which started after the occupations in various parts of Anatolia, was to reconvene the assembly. As a result of this movement carried out under the leadership of Mustafa Kemal Pasha, the government of Damat Ferit Pasha fell from power and the government of Ali Rıza Pasha, who replaced him, took the election decision on October 7, 1919.

One of the places where the elections were held was Tekirdag, which is a sanjak of the Edirne province. While determining the number of deputies in the 1919 elections, the number of deputies in the 1914 elections was taken as a basis in places with the exceptions of Antep and Kütahya. For this reason, two deputies were appointed for the 1919 parliament in the Tekirdag sanjak, which had two deputies in the 1914 elections. Seventeen people announced their candidacy for these two deputies. Süleyman Faik (Özkan) and Hüseyin Rahmi (Ertin), who were candidates of the Thrace-Paşaeli Defense of Rights Association, won the elections held in October and November 1919.

Mr. Faik and Mr. Rahmi, who were elected as Tekirdag deputies, were present at the session on January 12, 1920, when the parliament was opened. Among these deputies, Mr. Rahmi assumed the duties of clerk, and Mr. Faik assumed the duties of a member of the Draft Council. When the activities of Tekirdag deputies in the Parliament are examined, it is striking that Mr. Faik took more speeches and gave speeches than Mr. Rahmi, who took on the duty of clerk. However, these conversations are not about the problems of Tekirdag and Thrace and the potential threats to these places, but rather about the other problems of the country. From this point of view, although it is observed that Tekirdag does not experience any shortcomings in having a representative in the Assembly, it can be said that the problems of Tekirdag and Thrace are not brought to the rostrum of the Assembly by their representatives. The parliament, which was active between January 12, 1920 and March 18, 1920, decided to postpone its work until a safe environment was established after some deputies were arrested by the Allied Powers after the occupation of Istanbul. This decision paved the way for Mustafa Kemal Pasha to convene a new assembly in Ankara, who from the beginning argued that the Assembly

should convene in a safer place outside of Istanbul. After repeated elections in some places, the Turkish Grand National Assembly was opened in Ankara on April 23, 1920. As in many parts of Thrace, which was adversely affected by the occupation of Istanbul, elections could not be held in Tekirdag for the new Assembly to be held in Ankara. Mr. Faik and Mr. Rahmi, who were Tekirdag deputies elected to the last Ottoman Assembly, also went to Ankara and did not attend the Grand National Assembly of Turkey. This situation caused Tekirdag to be unable to have a representative in the Turkish Grand National Assembly for the first term, and Tekirdag only had a representative in the Turkish Grand National Assembly for the second term, which was convened after the 1923 general elections.